

Σ. Α. ΣΚΑΡΤΣΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
ΤΕΣΣΕΡΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Σ. Λ. ΣΚΑΡΤΣΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
ΤΕΣΣΕΡΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Εικονογράφηση: ΑΘΗΝΑ ΒΑΡΑΚΗ

ΠΑΤΡΑ 2000

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΜΑΘΗΜΑ: *ΛΑΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ*

Αρ. Α/2

© Σ. Λ. Σκαρτσής, 2000

Τα βιβλία αυτής της σειράς διανέμονται δωρεάν

στους φοιτητές-φοιτήτριες στο Μάθημα *Λαϊκή Παράδοση και Λογοτεχνία*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στη σειρά αυτών των βιβλίων για παιδιά θα παρουσιαστούν διάφορα σπουδαία κείμενα, ποιητικά και πεζά, λαϊκά και επώνυμα, ελληνικά και ξένα, παλιά και νέα, με κύριο στόχο τη γλωσσική και πνευματική αγωγή. Τα κείμενα θα παρουσιάζονται στο πρωτότυπο (ή μεταφρασμένα, τα ξένα) με εξήγηση των άγνωστων ή δύσκολων λέξεων και θα συνοδεύονται από μια αφηγηματική ερμηνεία, που θα προσπαθεί μόνο να αποδώσει τα κείμενα με ένα τρόπο απλό. Στις σημειώσεις θα δίνονται διάφορες πληροφορίες και θα ερμηνεύονται σύντομα μερικές βασικές λέξεις του κειμένου.

Τα *Ακριτικά Τραγούδια* είναι το πρώτο αυτής της σειράς των δημοτικών τραγουδιών. Ελπίζουμε πως σύντομα θ' ακολουθήσουν κι άλλα βιβλία με δημοτικά τραγούδια και ξένα κείμενα.

ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΤΟΥ ΚΑΛΟΜΟΙΡΗ Ο ΓΙΟΣ

Του Καλομοίρη ο υιός την νύχταν εεννήθη
κι ήφαι τρεις φουρνεές ψωμί κι εννέα ισίκλες βάλα
κι ήφαι τρά λαφόπουλλα και τω λαφιώ τήμ μάννα
και πάλ' ήκλαιε και βρούχετο πώς είχελ λίο σώμα.
Τήμ μάννατ του συχνορωτά: Τάτ τα φορεί τα μαύρα.

5

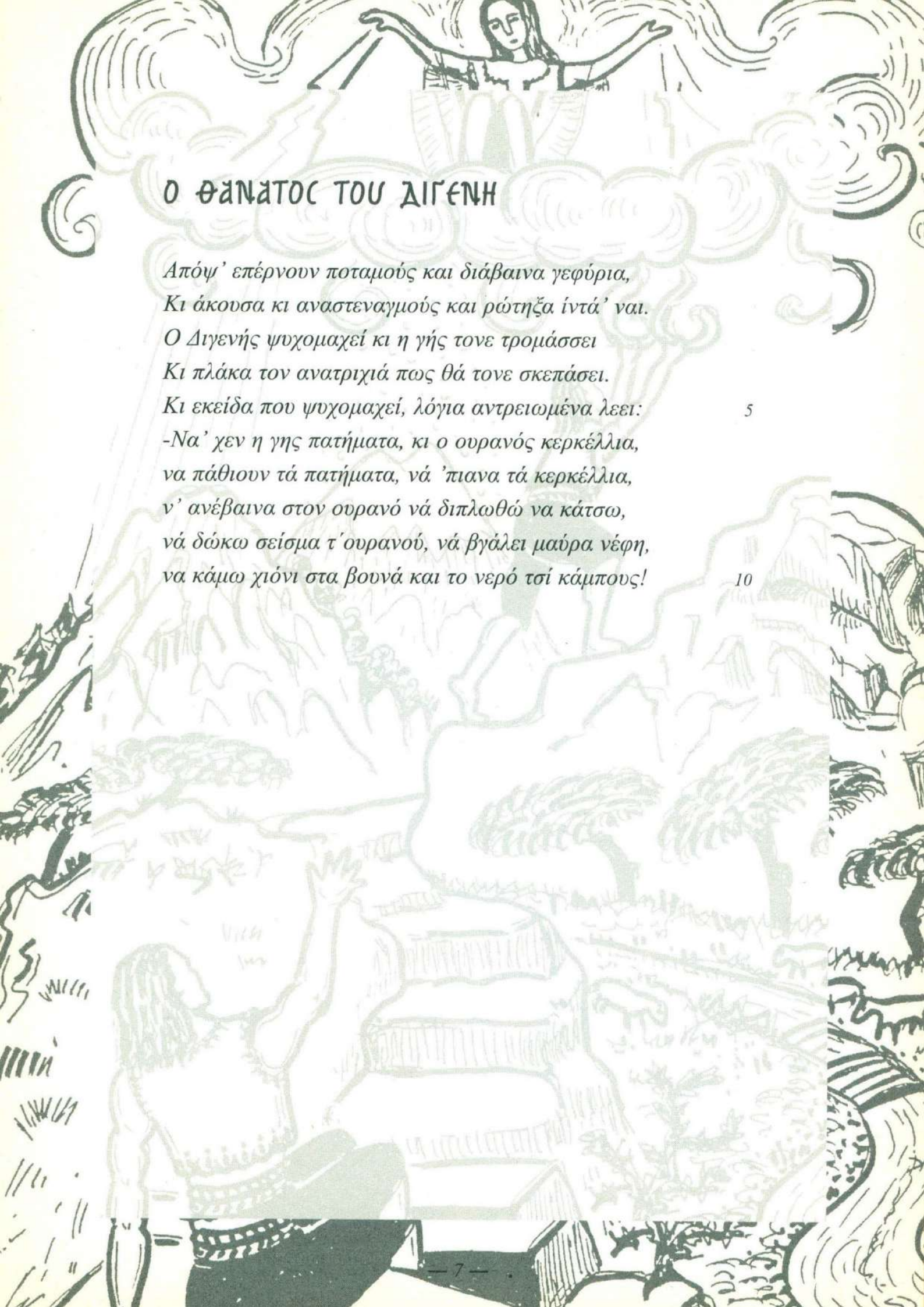
-Υιέ μου, τον αφέντησ σου στήφ φυλακή τον έχου.
-Ευκήσου, μάννα, 'φκήσου μου, να πάω να τό φέρω.
-Υιέ μου, σου μικρόπ παιϊ, για πόλεμο' έν είσαι.
Θωρείς τήμ μέσα κάμαρη, τήμ μέσα καμαρίτσα;
Είτ' του κυρού σου τ' άρματα και πάνε να τα πιάσεις.
Θωρείς αυτό τόπ ποταμό πουλλ' έ μπορ' ά πετάσει;
Αφέντης σου τον επερνά με τρία σκαλοπάτια.

10

Και πάει μέσ' στην κάμαρη οπού 'τοτ τ' άρματά του.
Πρι νά τά πιάσει πιάνουττο, πρί νά τά σείσ' εσειόττο,
πρί νά τά'άλει πάνω του, εκείνα πορπατιόττο.
Πήσσει κοντάριν εις τηγ γή, τόπ ποταμόπ περνάτ το.
Κι απήτι πέρα πέρασε στου ποταμού τήβ βάντα,
Σαρακηνός του πάντηξεν, αμέρωτο θερίο.
-Ωρα καλή, Σαρακηνέ. -Καλώς τό παλληκάρι.
-Άμε, μωρέ Σαρακηνέ, νά πάρεις το χαπάρι.
του Καλομοίρη, πέ, ο γιός πόλεμο θέν νά κάμει.

15

20

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Απόψ' επέρνουν ποταμούς και διάβαινα γεφύρια,
Κι άκουσα κι αναστεναγμούς και ρώτηξα ίντά' ναι.

Ο Διγενής ψυχομαχεί κι η γής τονε τρομάσσει
Κι πλάκα τον ανατριχιά πως θά τονε σκεπάσει.

Κι εκείδα που ψυχομαχεί, λόγια αντρειωμένα λει:

-Να' χεν η γης πατήματα, κι ο ουρανός κερκέλλια,
να πάθιουν τά πατήματα, νά 'πιανα τά κερκέλλια,
ν' ανέβαινα στον ουρανό νά διπλωθώ να κάτσω,
νά δώκω σείσμα τ' ουρανού, νά βγάλει μαύρα νέφη,
να κάμω χιόνι στα βουνά και το νερό τσί κάμπους!

5

10

ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

Όσα κάστρα κι αν είδα κι όσα λόγιασα,
σαν της Ωριάς το κάστρο δεν ελόγιασα.

Σαράντα πύργους έχει, όλο μάλαγμα,
κι άλλους σαρανταπέντε για τον πόλεμο.

Τούρκος το πολεμάει χρόνους δώδεκα,
δε μπορεί να το πάρει τ' Ωραιόκαστρο.

Ένας κακός Τουρκάκης ένας Κόνιαρος,
πάγει στον βασιλέα και τον προσκυνάει:

-Αφέντη βασιλέα, τ' είν' το τάγμα σου;

-Χίλια φλωριά σε δίνω κι άλογο καλό,
και δυό σπαθιά'σημένια για τον πόλεμο.

-Ουδέ τ'άσπρα σου θέλω ουδέ τα φλωριά,
ουδέ και τ' άλογό σου κι ουδέ τα σπαθιά.

Μόνε την κόρη θέλω, πού' ναι στα γυαλιά.

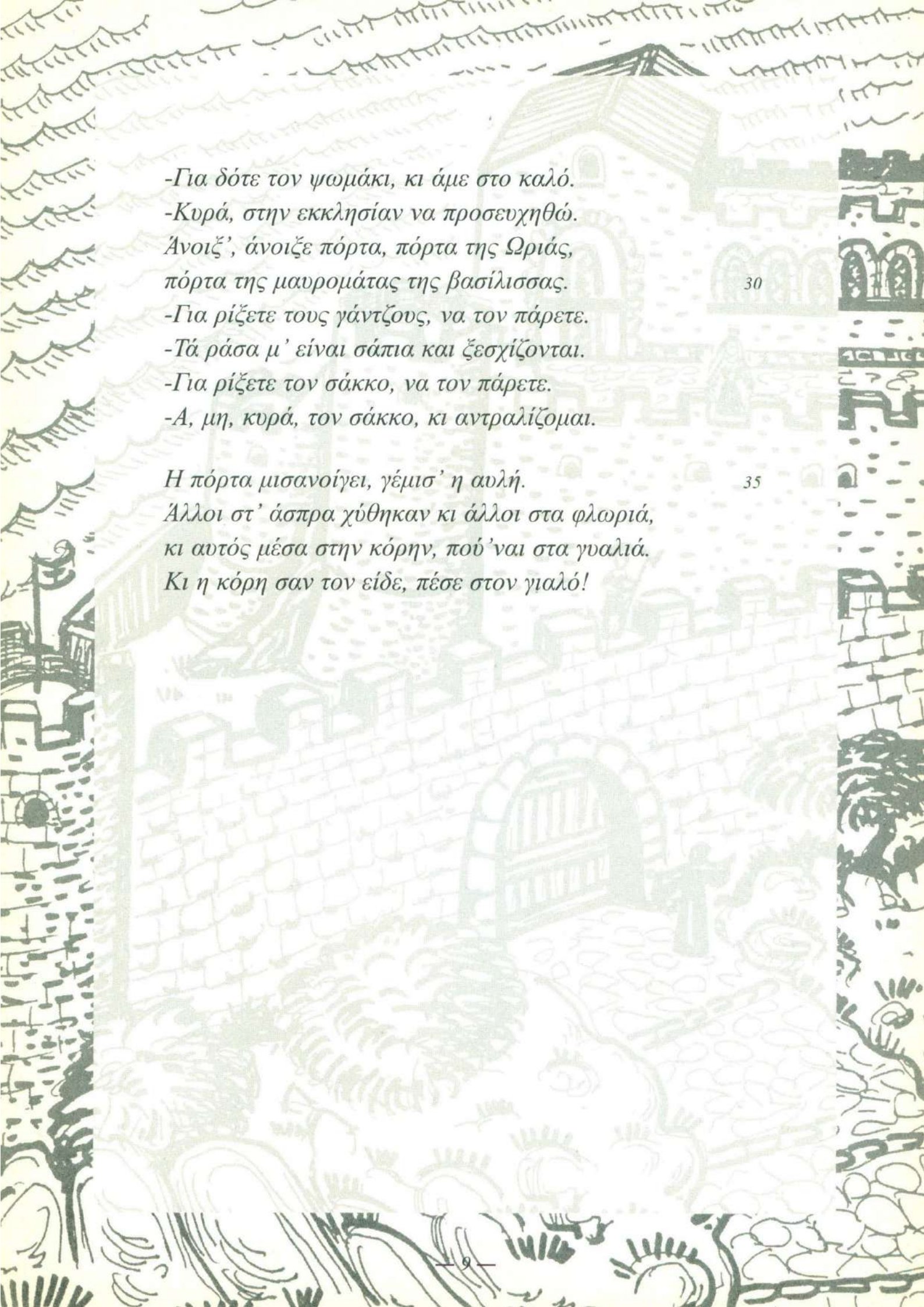
-Ωσάν το κάστρο πάρεις, χάρισμα κι αυτή.

Καλογεράκ' εγίνη ράσα φόρεσε,
πάγει στην πόρταν, κλαίει, πέφτει, προσκυνάει,
κλαίει και γονατίζει και παρακαλάει:

-Άνοιξ', άνοιξε πόρτα, πόρτα της Ωριάς,
πόρτα της μαυρομάτας της βασίλισσας.

-Σύ είσ' ένας Τουρκάκης, ένας Κόνιαρος,
φεύγα, και σε σκοτώνουν, φεύγα, σε κρεμνούν.

-Μά τον σταυρόν, κυρά μου, μά την Παναγιάν,
ουδέ Τουρκάκης είμαι ουδέ Κόνιαρος,
είμαι καλογεράκης απ' ασκηταριό,
της πείνας αποθαίνω και λυπήσου με.

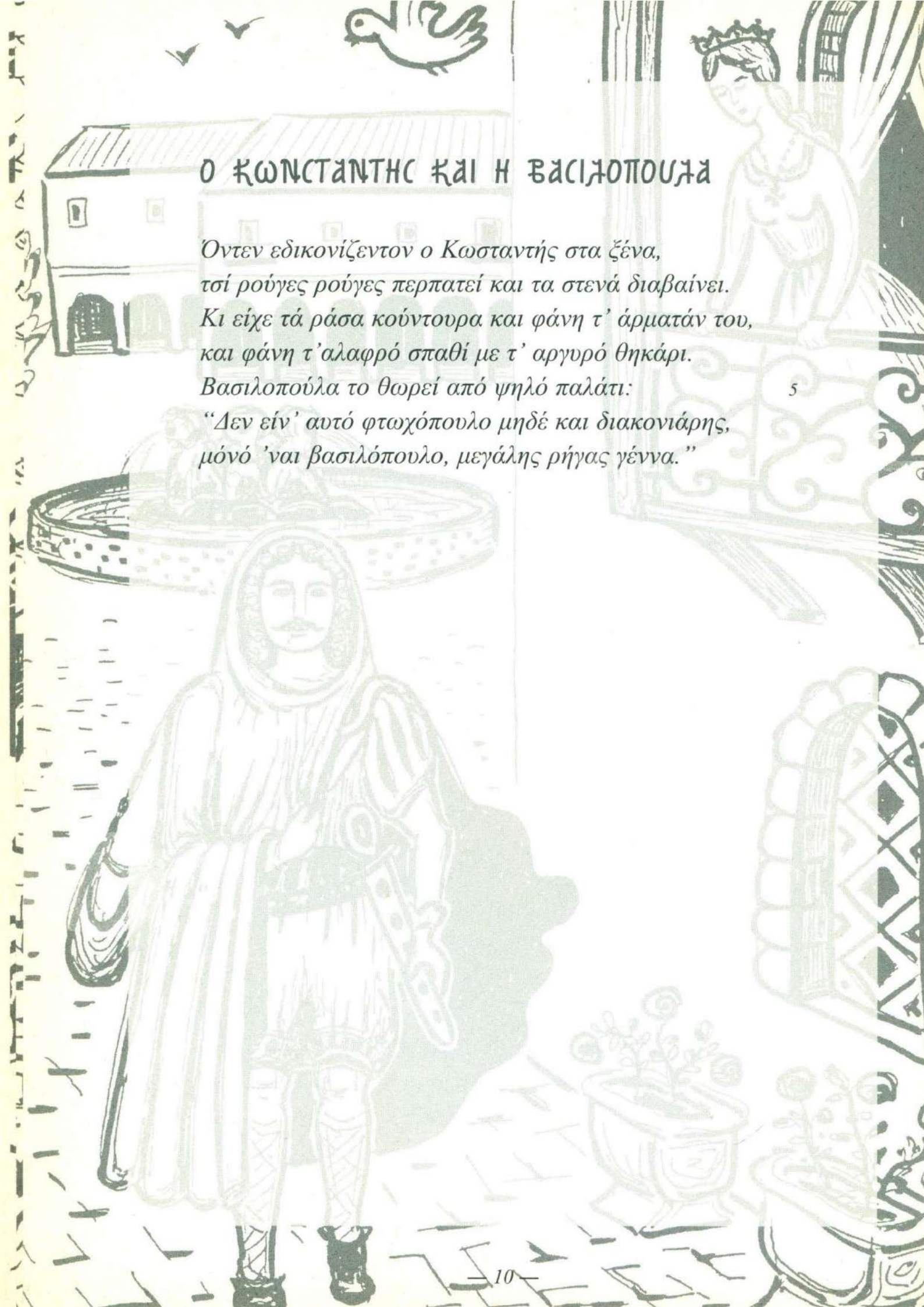

-Για δότε τον ψωμάκι, κι άμε στο καλό.
-Κυρά, στην εκκλησίαν να προσευχηθώ.
Άνοιξ', άνοιξε πόρτα, πόρτα της Ωριάς,
πόρτα της μαυρομάτας της βασίλισσας.
-Για ρίζετε τους γάντζους, να τον πάρετε.
-Τά ράσα μ' είναι σάπια και ξεσχίζονται.
-Για ρίζετε τον σάκκο, να τον πάρετε.
-Α, μη, κυρά, τον σάκκο, κι αντραλίζομαι.

30

Η πόρτα μισανοίγει, γέμισ' η αυλή.
Άλλοι στ' άσπρα χύθηκαν κι άλλοι στα φλωριά,
κι αυτός μέσα στην κόρην, πού'ναι στα γυαλιά.
Κι η κόρη σαν τον είδε, πέσε στον γιαλό!

35

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ ΚΑΙ Η ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΑ

Όντεν edikonízεντον ο Κωσταντής στα ξένα,
τσι ρούγες ρούγες περπατεί και τα στενά διαβαίνει.
Κι είχε τά ράσα κούντουρα και φάνη τ' άρματάν του,
και φάνη τ' αλαφρό σπαθί με τ' αργυρό θηκάρι.
Βασιλοπούλα το θωρεί από ψηλό παλάτι:

5

“Δεν είν' αυτό φτωχόπουλο μηδέ και διακονιάρης,
μόνό 'ναι βασιλόπουλο, μεγάλης ρήγας γέννα.”

ΑΦΗΓΗΣΗ

ΤΟΥ ΚΑΛΟΜΟΙΡΗ Ο ΓΙΟΣ

ΤΟΥ ΚΑΛΟΜΟΙΡΗ Ο ΓΙΟΣ

Ο ήρωας γεννήθηκε ευτυχισμένος γιός του Καλομοίρη, του καλότυχου, αλλιώςτικά από τους άλλους και ξεχωριστά: τη νύχτα. Ο χρόνος και τα άλλα τα συνηθισμένα στους ανθρώπους δεν υπήρχανε γι' αυτόν. Αμέσως έφαγε άμετρη τροφή, όπως αν λέγαμε αμέτρητα ψωμιά, τρεις φουρνιές, κι εννιά (αμέτρητους) κουβάδες γάλα. και ακόμη και τα ελαφάκια τα τρυφερά που δεν πιάνονται τά 'φαγε όλα, και τη μάνα τους μαζί. Και όμως ήταν τόσο ξεχωριστός που δε τού 'φταναν ούτε αυτά, βρυχιόταν σα θηρίο πως δε μεγάλωνε όσο ήθελε, πως το σώμα του, όσο ήτανε, δεν του 'φτανε.

Είναι λοιπόν ο ήρωας. Κι έτσι ρωτάει συνέχεια τη μάνα του γιατί φοράει μαύρα, για να μάθει δηλαδή για τον πατέρα του, αφού είναι έτοιμος να τα βάλει με όλους και με όλα. Κι αυτή στο τέλος, τι να κάνει με το γιό της το παλικάρι, του λέει την αλήθεια: τον πατέρα του, αυτόν που τον γέννησε ήρωα, τον έχουν σκλαβωμένο στα σίδερα. Όμως είναι Καλομοίρης ο πατέρας του, είναι καλότυχος, γιατί έχει γιό τον ήρωα. Και το παιδί ζητάει την ευχή της μάνας του (που θα του αφήσει όλη του τη δύναμη ελεύθερη) να πάει να φέρει τον πατέρα του.

Η μάνα του, σα μάνα που πονάει το γιό της, τον παρακαλάει ν' αφήσει τα παράτολμα σχέδιά του. Του λει πως είναι μικρός, λές και αυτό έχει καμιά σημασία, αφού οι ήρωες είναι πάντα ήρωες, δεν έχει γι' αυτούς σημασία ο χρό-

---

ΕΞΗΓΗΣΗ ΛΕΞΕΩΝ

υιός: γιός

εγεννήθη: εγεννήθη

ήφαε: έφαγε

φουρνέες: φουρνιές

ισίκλες: σίκλες

σούγλους, κουβάδες, τρά:
τρία

τήμ: την

(το ν έγινε μ με αφομοίωση
μπροστά στο μ του μάνα)

βάλα: γάλα

βρούχετο: βρυχιόταν

λίο: λίγο

(κόβονται τα αδύνατα σύμφωνα)

τατ: τι

(με αφομοίωση πάλι, έγινε το

ι, α και μπήκε μπροστά στο τα,
το ίδιο έγινε στο τοφ φέρω, και
σε άλλα παρακάτω)

σου: συ

παιί: παιδί

εν: δεν

θωρείς: βλέπεις

πουλ': πουλί

ε: δε

μπορ': μπορεί

α: να

πετάσσει: πετάξει

αφέντης σου: ο πατέρας

σου

επερνά: περνά

σκαλοπάτια: πατήματα

'τοτ: ήτο, ήταν

πιάνουττο: πιάνονταν

σείς': σείσει

εσειόττο: σείονταν

'άλει: βάλει

πορπατιόττο: περπατιό-
νταν

πήσσει: μπήγει

το: τον

απήτι: μόλις

βάντα: μπάντα

του πάντηξεν: ήρθε μπρο-
στά του

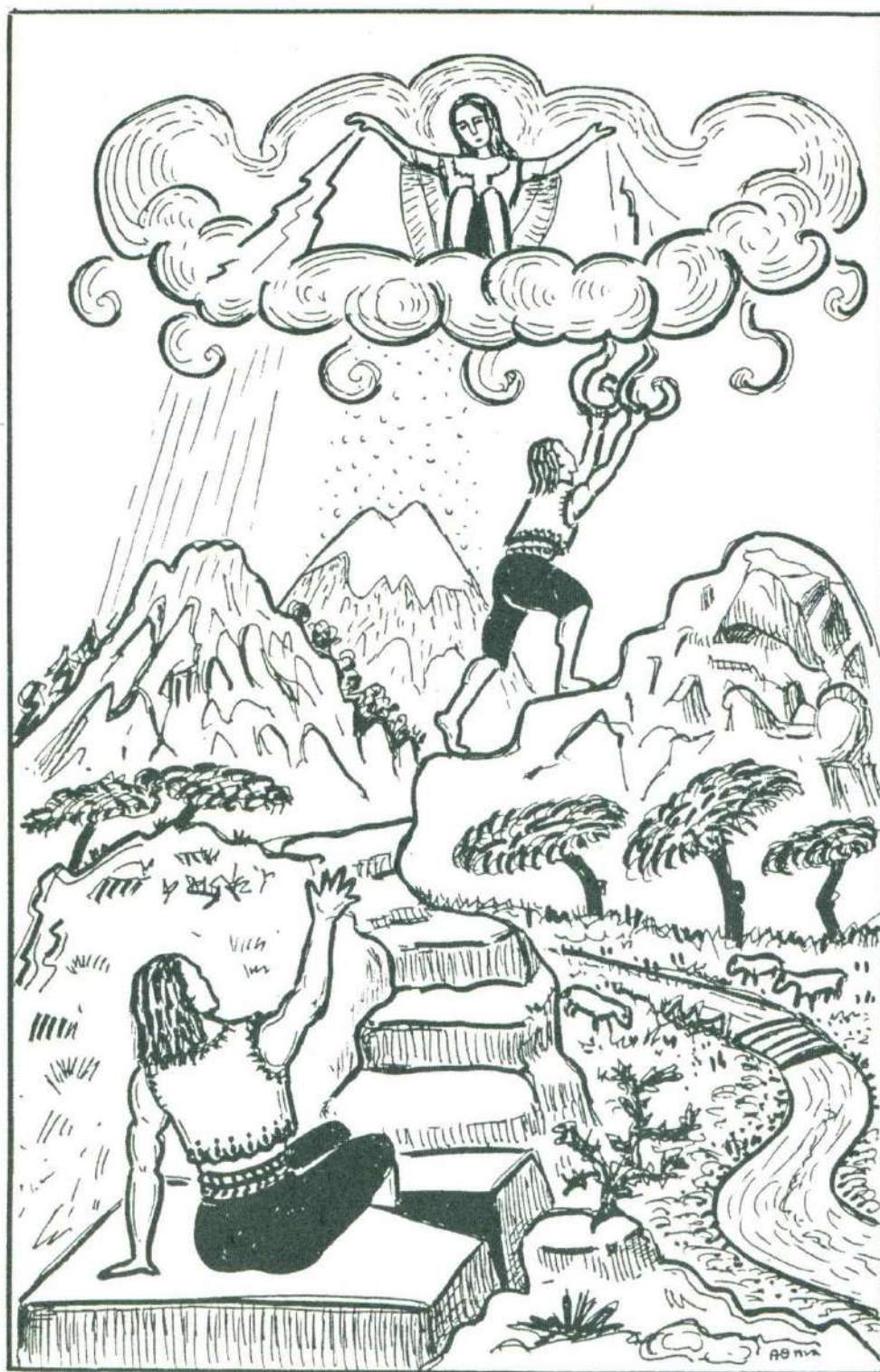
χαπάρι: χαμπάρι, μήνυμα

πε: πές

νος. Μια και δε σημαίνουν όμως τίποτα τα λόγια της, του βάζει τις δοκιμασίες που έχει να περάσει σα γιος του Καλομοίρη, του καλότυχου, αυτουνού, που όλα τα μπορεί, και είναι σκλάβος μόνο για να φανεί η ανδρεία του γιου του. Πάει και του δείχνει κάτι που δεν έχει ξαναδεί, μια και δεν είχε έρθει ακόμα η ώρα: είναι μια μυστική μικρή κάμαρη, κρυφή και αγαπημένη σαν τον πατέρα του, όπου βρίσκονται τ' άρματα του πατέρα του, τόσο δυνατά που δεν αγγίζονται, δεν πιάνονται, δύσκολα τραβιούνται και τεντώνονται. Και μαζί, την ίδια στιγμή, να και η άλλη δοκιμασία μπροστά στον ήρωα: Ένα ποτάμι που δεν το περνάει πουλί και που ο πατέρας το περνάει με τρία σάλτα στον αέρα, χαμηλώνοντας και πηδώντας, κι ενώ δεν πατάει πουθενά, είναι σα να πατάει σε σκαλιά. Τέτοιος ήρωας είναι ο πατέρας του, που κατορθώνει τ' αδύνατα, αυτά που είναι έξω από κάθε λογισμό.

Όμως το παλικάρι, ο ήρωας, πάει αμέσως στην κρυφή κάμαρη και προχωράει κατά τα όπλα. Κι αυτά, μπροστά στην παλικαριά του (που του δίνει δυνάμεις έξω από κάθε λογισμό και ταιριασμένες με την αληθινή πραγματικότητα που ξέρουν οι ήρωες), έτσι ζωντανά σαν κι αυτόν, ένα μαζί του, κάνουν από πριν ό,τι θα τα βάλει μετά να κάνουν. Τόσο γρήγορα τα παίρνει, που αυτά φαίνονται πώς, προτού τα πιάσει, είναι στα χέρια του, πριν να τα κινήσει κινιούνται, πριν να τα φορέσει είναι φορεμένα πάνω του, και πριν να τα περπατήσει, αυτά πάνε κιόλας μπροστά. Όλα αυτά γίνονται κανονικά και εύκολα, κι έτσι φαίνεται πως ο ήρωας, το παλικάρι, είναι άξιος όχι μόνο για τ' άρματα του πατέρα του, αλλά μπορεί να δένεται με όλα τα πράγματα με τη δύναμη της ψυχής του. κι έτσι όλα ν' αλλάζουν, απ' τ' όπως φαίνονται, και να γίνονται όπως είναι στ' αλήθεια στην αληθινή ηρωική πραγματικότητα. Κι έτσι αμέσως το παλικάρι βρίσκεται μπροστά στο ποτάμι, μπήγει το κοντάρι του στη μια όχθη και πετιέται στην άλλη, μαζί με το κοντάρι, αφού αδύνατο δεν είναι τίποτα για τον ήρωα.

Και μόλις βρέθηκε απέναντι, να το θεριό, ένας άγριος Σαρακηνός, ένας άγριος ανίκητος ήρωας. Όπως ταιριάζει στα παλικάρια, χαιρετιούνται ευγενικά. “Σαρακηνό” τον λέει ο ήρωας, δηλαδή άγριο, σκληρό παλικάρι, “παλικάρι” τον λέει ο Σαρακηνός. Μετά τις χαιρετούρες ξέρουν κι οι δυο τι πρέπει ν' ακολουθήσει. Αλλά ο ήρωας δεν καταδέχεται ούτε να μονομαχήσει μαζί του. Τον στέλνει να πεί το μαντάτο πως ο γιός του Καλομοίρη, του καλότυχου ήρωα, είναι αντάξιος του πατέρα του ήρωας και περήφανο παλικάρι, που θα κάνει πόλεμο μόνος του με όποιους βρεί μπροστά του. Αυτό το μήνυμα φτάνει για να ετοιμαστούν οι εχθροί και γρήγορα να τους νικήσει και να πάρει τον πατέρα του πίσω. Είναι ένα μήνυμα στον πατέρα, πως ο αγαπημένος του γιος ήρθε και είναι ο πιο μεγάλος ήρωας. Και φαίνεται πια γιατί λένε τον πατέρα Καλομοίρη και τον γιό του, γιό του Καλομοίρη. Έτσι είναι οι γιοί για τους πατεράδες κι οι πατεράδες για τους γιούς. Ο γιος λοιπόν θα ελευθερώσει τον πατέρα του.

T' ONEIPO MOU

ΕΞΗΓΗΣΗ ΛΕΞΕΩΝ

επέρνουν: προσπαθούσα να περάσω

είντα: τι

τρομάσσε: τρέμει

πλάκα: ταφόπλακα

κρικέλια: κρίκους

να πάθιουν: να πατούσα

να διπλωθώ: να κάτσω σταυροπόδι

τσι: στους

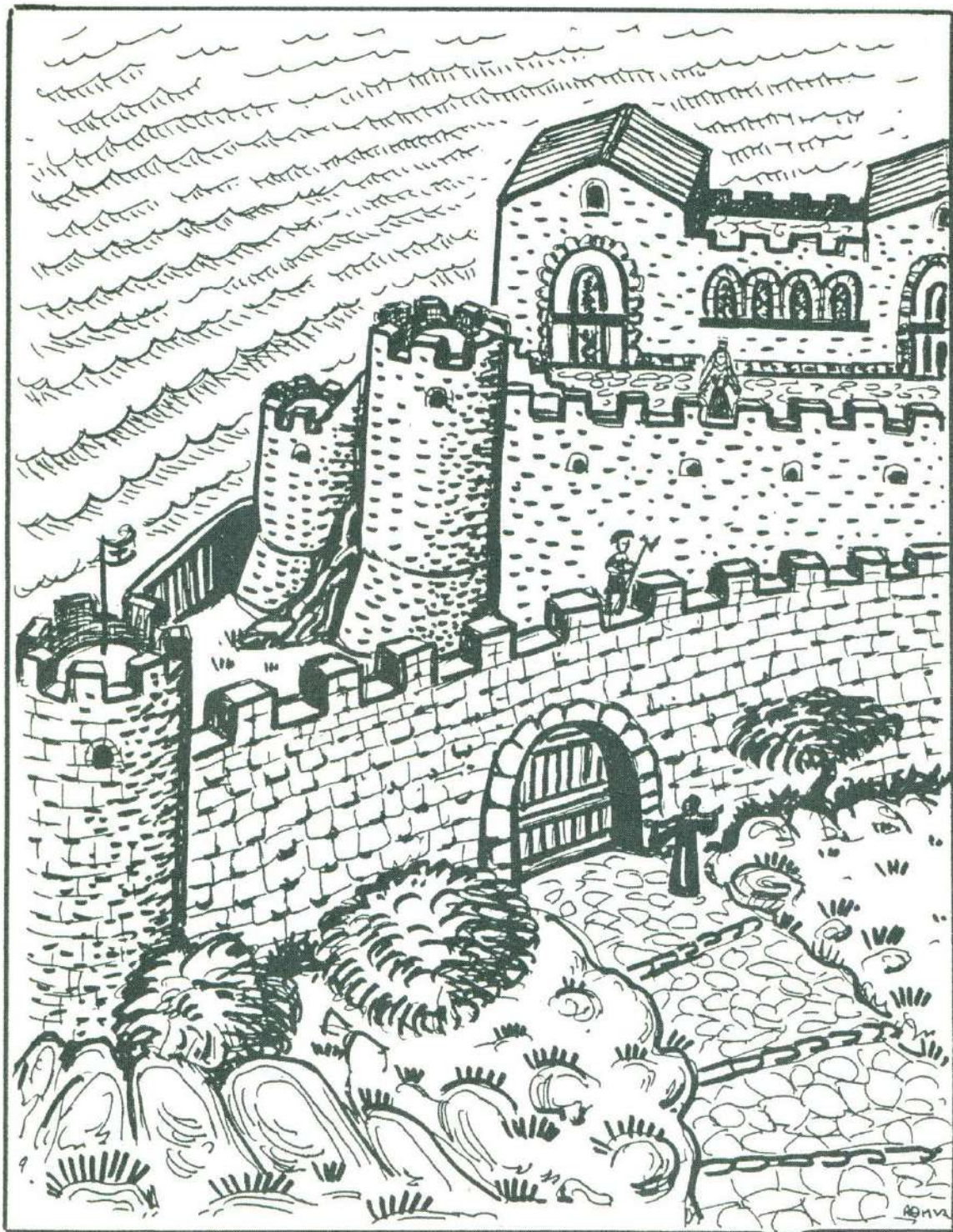
Τ' ΟΝΕΙΡΟ ΜΟΥ

Αυτή τη νύχτα είδα ένα όνειρο που το θυμάμαι ακόμη, ζωντανό: Παλεύω να περάσω δυνατά ποτάμια το ένα μετά απ' το άλλο και έπειτα περνάω επικίνδυνα γεφύρια συνέχεια. Την ίδια ώρα ακούω κάπου κει στεναγμούς. Δεν ξέρω αν φοβάμαι ή όχι. Ρωτάω ξαφνιασμένος τον εαυτό μου κι όλα αυτά γύρω μου, τι είναι, τι γίνεται. Κάπως, έτσι, από γύρω έρχεται κι απάντηση, λόγια μαζί και εικόνες: είναι ο Διγενής, ο μεγάλος ήρωας και ψυχομαχεί. Αυτό το απίστευτο πράγμα το νιώθει μαζί με μένα ή για μένα η γη και τραντάζεται κι έτσι βλέπω το ψυχομαχητό του Διγενή. Και βλέπω κι ακούω μαζί λόγια και εικόνες (ένα πράγμα): μια άσπρη ταφόπλακα ν' ανατριχιάζει ζωντανή για το πώς θα γίνει να πλακώσει από κάτω της το Διγενή και να τον χωρέσει.

Μα το ψυχομαχητό του Διγενή είναι στ' αλήθεια λόγια που τ' ακούω και τα νιώθω παλικάριση. Η φωνή του είναι δυνατή και καλή σα να είναι η δική μου φωνή, που την είχα ξεχασμένη. Κι αυτή η φωνή με την παλικάριά του ήρωα, του Διγενή, λέει πράγματα που μέσα μου νιώθω και ξέρω πως είναι αλήθεια, αλλά τώρα τα ζητάει σαν πράγματα φανταστικά, σαν ωραίες εικόνες που δείχνουν την παλικάριά του ήρωα (που είναι και δική μου). Να ήταν, λέει, έτσι η γη που να την πάταγα να την ανέβαινα σα μια σκάλα με σκαλοπάτια. Κι ο ουρανός αποπάνω να είχε κρικέλια, και να πιανόμουνα. Και μαζί να τον τραντάω. Και να βγάλει σύννεφα μαύρα που να ρίξουν και να στρώσουν χιόνι πάνω στα βουνά και να γεμίσουν νερό τους κάμπους, να κυλάει.

Αυτές οι εικόνες, τα ωραία κατορθώματα, θα ξεδίψαζαν την ψυχή μου με το νερό, το χιόνι και τη δύναμή τους, κι ο Διγενής (κι εγώ μαζί) θα ήταν πιο ευτυχισμένος κι αιώνιος, ένας τέλειος, ολύμπιος θεός, μέσα στη γαλήνη της αθανασίας. Έτσι το ψυχομάχημα κι ο θάνατος του Διγενή γίνεται με τα λόγια και με τις εικόνες (στ' αλήθεια) μια εικόνα της αθανασίας.

Όμως η φωνή του ήρωα όλα αυτά τα λέει σαν ευχές. Και νιώθω τώρα (κι ένιωθα στον ύπνο μου, το ίδιο) πως αυτές οι εύχές, μ' ένα παράξενο τρόπο, λένε κάτι που γίνεται και δε γίνεται μαζί. Ίσως κάτι που, ενώ με το μυαλό μας νομίζουμε πως δε γίνεται, η ψυχή μας ξέρει πως γίνεται κι είναι έτσι. Εσείς τι λέτε για τ' όνειρό μου;

ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΟΜΟΡΦΗΣ

ΕΞΗΓΗΣΗ ΛΕΞΕΩΝ

λόγιασα: λογάριασα, μελέτησα

ωριάς: Ωραιάς

μάλαγμα: μάλαμα, χρυσάφι

Κόνιαρος: από το Ικόνιο

τάγμα: τάμα, τάξιμο, αμοιβή

αντραλίζομαι: ζαλίζομαι

πέσε: έπεσε

ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΟΜΟΡΦΗΣ

Είδαν πολλά τα μάτια μου και σκέφτηκα κι έμαθα πολλά απ' όσα είδα. Γυρνώντας στον κόσμο, στα βουνά και στους κάμπους είδα αμέτρητα κάστρα, μεγάλα και σπουδαία, γερές οχυρωμένες πολιτείες, θαυμαστές κι άπαρτες. Μα κανένα κάστρο δεν είδα και δε μελέτησα σαν το κάστρο της Ωριάς, της Όμορφης, που μ' έκανε να πω με το νου μου πως ήταν τέλειο. Είχε αμέτρητους πύργους, όμορφους σαν την Όμορφη και γερούς όσο η δύναμή της, που τη φύλαγε από τους άλλους. Κι έβλεπες ένα πλήθος, σαράντα, πύργους χρυσαφένιους κι έβλεπες πόσο ήτανε γεροί για τον πόλεμο, πλήθος γύρω-γύρω, σαρανταπέντε. Άπαρτο κάστρο.

Έτσι βλέπω το κάστρο της Όμορφης, που είναι ό,τι ταιριάζει στην Ομορφιά της και στην αξία της. Με τέτοιο κάστρο είναι φυσικό να 'ρθεί το μεγάλο, άγριο παλικάρι, ο Τούρκος, να το πολιορκήσει και να το πάρει. Αλλά η Όμορφη δεν παίρνεται, κι έτσι δεν παίρνεται το κάστρο (που είναι ένα μαζί της) κι ας το πολεμάει ο εχθρός, ο Τούρκος, αμέτρητα χρόνια. Όση κι αν είναι η δύναμή του, ο στρατός του, η δύναμη της Ωριάς, ο στρατός της είναι ανίκητα.

Όμως ήρθε η ώρα της πονηριάς, του πονηρού ήρωα, που όλα τα καταφέρνει με το νου του. Είναι ένα Τουρκόπουλο, ένα παλικάρι που θα κατορθώσει το ακατόρθωτο. Ένα παιδί από το Ικόνιο, που έχει τη δύναμη του νου που ταιριάζει για να πάρει το κάστρο κι έτσι και την Όμορφη, που την αγαπάει, γιατί είναι η πιο όμορφη και τέλεια γυναίκα του κόσμου, όπως αυτός είναι ο πιο έξυπνος άντρας. Νάτος που πάει μέσα από τη λαμπρή παράταξη και πέφτει μπροστά στο βασιλιά και τον προσκυνάει. Του μιλάει με λίγα λόγια, όλο σεβασμό. Τον λέει αφέντη του και μαζί λέει τον τίτλο του και τον ρωτάει: τι του τάζει με όρκο πως θα του δώσει, αν βρεί τρόπο να παρθεί το κάστρο.

Ο βασιλιάς του τάζει αμέτρητα, χίλια, φλουριά κι ένα ξεχωριστό άλογο, και δύο, όχι ένα, σπαθιά, ασημένια όπλα. Αυτά θα τον βοηθήσουν να πολεμήσει τώρα και να πολεμάει στο μέλλον και να κερδίζει με αυτά ό,τι αγαπάει. (Και στο βάθος, χωρίς να το πολυκαταλαβαίνει, ο βασιλιάς του λέει για την Όμορφη). Με το τάξιμο του βασιλιά, ο ήρωας, επειδή είναι παλικάρι και ξέρει τη σκέψη του, πιο πολύ όμως γιατί ξέρει πως ήρθε η ώρα να κερδίσει την Όμορφη κι ας μην τον θέλει αυτή (που κανένα δε θέλει, γι' αυτό έχει τέτοιο κάστρο), το πονηρό παλικάρι μιλάει ασυγκράτητα και με αγένεια στον βασιλιά. Του λέει πως δε θέλει τίποτα, ούτε τα ασημένια νομίσματά του, ούτε τα φλουριά του, ούτε τα σπαθιά, ούτε και τ'άλογο που έχει και τού 'ταξε. Στην ορμή του δηλαδή αρνιέται και πράγματα που δεν του 'ταξε ο βασιλιάς (ασημένια νομίσματα), αλλά που βέβαια κι αυτά θα του τά 'δινε αν τα ζητάγε. Ξέρει πως ο βασιλιάς δίνει τα πάντα για το κάστρο, αλλ' αυτός νοιά-

ζεται μόνο για την Όμορφη, που μπορεί όμως να τη θέλει κι ο βασιλιάς. Του λέει λοιπόν πως αυτή θέλει, την τέλεια γυναίκα, που ζει σε γυάλινο πύργο, μέσα σ' ένα γυάλινο σπίτι, παραμυθένια, άθικτη, άσχετη απ' όλα τα ανθρώπινα πράγματα, μονάχη σαν αθάνατη θεά, όπως είναι κάθε κοπέλα, που νιώθει πως στον κόσμο αυτή είναι ένα μοναδικό, τέλειο πλάσμα. που ξέρει, ζει και έχει ό,τι ο πραγματικά άξιος μπορεί να της ζητήσει, αυτός που θα ξεχωρίσει η ίδια, για να του δώσει τη ζωή και τη γνώση που έχει μέσα της και που δεν έχει ακόμα παρουσιαστεί στον κόσμο. Έτσι λένε, κι αυτά άκουσε το πονηρό παλικάρι, για την Όμορφη. Κι ο βασιλιάς, με υπομονή και λίγη δυσπιστία, του λέει πως όταν καταφέρει να πάρει το κάστρο, θα του δώσει κι όλα τ' άλλα που έταξε και την Όμορφη, που για τον Βασιλιά δεν παραλογαριάζεται. Αυτός θέλει το κάστρο, δηλαδή την αντάξια προστασία της Όμορφης, τον πλούτο της, που αυτός τον ξεχωρίζει από αυτήν. Βέβαια, με αυτή την αρπαγή η Όμορφη, θα πάψει να είναι αυτή που είναι, η μοναδική, που ήρθε στον κόσμο να τον ομορφύνει και να του δώσει τη γνώση της.

Έτσι το πονηρό παλικάρι μεταμορφώνεται σε καλογεράκι σεμνό μές στα ράσα του, σαν τους καλόγερους που ζούσαν και γύρναγαν στις ερημιές έξω από τα κάστρα. Κανένας άλλος δε φαίνεται μπροστά μας, κανένας στρατός, Μένει μόνο το κάστρο και το ψεύτικο καλογεράκι, που πάει στη μεγάλη πόρτα του κάστρου και κλαίει, πέφτει χάμω, προσκυνάει και κλαίγοντας γονατίζει και παρακαλάει, σα να μην ξέρει καλά τι πρέπει να κάνει τώρα που ικετεύει την Όμορφη, μια κι αυτός ξέρει μόνο τα εικονίσματα να προσκυνάει. Κι έτσι με την πονηριά του γίνεται αξιολύπητος και συμπαθητικός μαζί, καθώς μιλάει στην πόρτα του κάστρου. Κι είναι σα να λέει τη σωστή κουβέντα, όπως στα παραμύθια, για ν' ανοίξει τη βασίλισσα, όπως τη λέει εδώ. και αληθινά, γιατί έτσι τη νιώθει, και κολακευτικά. Του απαντάει η ίδια η Όμορφη, γιατί έχει συγκινηθεί στο βάθος. Του λέει βέβαια πως πιστεύει ότι είναι ένα πονηρό παλικάρι, ένας Τούρκος απ' το Ικόνιο, απ' αυτούς που πολιορκούν τόσα χρόνια το κάστρο, και τον προειδοποιεί με συμπάθεια να φύγει, γιατί οι δικοί της ή θα τον σκοτώσουν από μακριά ή θα τον κρεμάσουν. Όμως αυτός ο πονηρός ορκίζεται στο σταυρό και στην Παναγιά, ιδιαίτερα, που ταιριάζει ξεχωριστά στην πίστη της Όμορφης, σα γυναίκα που είναι, πως δεν είναι πονηρό παλικάρι, Τούρκος απ' το Ικόνιο, αλλά καλόγερος από ερημικό τόπο μόνωσης (με αυτά τα δύο θέλει ν' απαντήσει στις υποψίες της Όμορφης), πως πεθαίνει από την πείνα και πρέπει να τον λυπηθεί, έτσι που την έδενε με τον όρκο του. Αλλά βέβαια ο όρκος είναι γι' αυτόν ψεύτικος αφού είναι Τούρκος. Η Όμορφη λει να του δώσουν τροφή και πάλι γυρίζει στον ίδιο και τον χαιρετάει. Το πονηρό παλικάρι καταλαβαίνει πως την πείθει σιγά σιγά. Την παρακαλάει να του ανοί-

ξει να μπει για να προσκυνήσει στην εκκλησία του κάστρου, και ξαναλέει τα λόγια στην πόρτα για ν' ανοίξει. Η Όμορφη προσπαθεί να βρεί τρόπο: Ας του ρίξουν τους γάντζους να τον ανεβάσουν στο κάστρο, όπως κάνουν συχνά για τα εφόδια. Πιο σίγουρο τώρα το πονηρό παλικάρι, λέει, χωρίς πολλά λόγια, πως είναι παλιά τα φτωχά του ράσα και θα σκιστούν, θα σκοτωθεί. Τότε, λέει η Όμορφη, ας του ρίξουν το σάκο να τον ανεβάσουν, όπως κάνουνε συχνά με τους επισκέπτες. "Είμαστε κοντά στο τέλος", σκέφτηκε το πονηρό παλικάρι, και παρακαλάει να μην τον βάλουν στο σάκο, γιατί, όποτε το δοκίμασε, ζαλιζόταν (όπως μπορεί να το πάθει ο καθένας).

Τι μένει λοιπόν, αφού είχε έρθει η ώρα του κάστρου και βρέθηκε το πονηρό παλικάρι που ήξερε να λέει τα σωστά λόγια; Τη στιγμή που η Όμορφη πείσθηκε, αμέσως άρχισε ν' ανοίγει η πόρτα του κάστρου της, που είναι ένα μαζί της. Αλλά πριν ν' ανοίξει καλά-καλά, είχε μπει όλος ο εχθρικός στρατός στην αυλή. Πάει το κάστρο! Κι όλοι ορμάνε ν' αρπάξουν τα καλύτερα πράγματα, τα ασημένια νομίσματα και τα χρυσά. Όμως αυτός, ξεχωριστός, ορμάει προς το γυάλινο παραμυθένιο πύργο, όπου βρίσκεται η κόρη. Ο γυάλινος πύργος της Όμορφης υψώνεται πάνω από τη θάλασσα, γιατί κοντά εκεί είναι βέβαια το κάστρο. Κι έτσι, όταν η κόρη είδε τον εχθρό της να ορμάει άγριος κι ασυγκράτητος προς το μέρος της, πήδησε κι έπεσε στο γιγλό. Σκοτώθηκε; Ίσως, αλλά τι σημασία έχει; Είναι πάντα όμορφη, δεν έπαθε τίποτα. Βρέθηκε μόνο έξω από το κάστρο της χωρίς την προστασία και τον πλούτο της, μακριά όμως κι από τους άγριους και πονηρούς εχθρούς της, μόνη με την ομορφιά της και την κρυφή γνώση της, που δε μπορεί κανείς να την αρπάξει με τη βία, ξεχωριστή κι αθάνατη. Μένει μέσα μας και μέσα στο βάθος της ψυχής κάθε κοριτσιού, που ελπίζει πως, όταν η Όμορφη ξαναβρεθεί στο γυάλινο πύργο του κάστρου της, θα 'ρθεί ο αληθινός ήρωας, το βασιλόπουλο, κι αυτή θα του δώσει την ομορφιά και την γνώση της.

ΤΟΥ ΚΑΛΟΜΟΙΡΗ Ο ΓΙΟΣ

ΕΞΗΓΗΣΗ ΛΕΞΕΩΝ

Όντεν: όταν

Εδικονίζεντο: διακόνευε, ζητιάνευε

Κούντουρα: κοντά

Φάνη τα' ἄρματά ντου: φάνηκαν τα ὅπλα του

διακονιάρης: ζητιάνος

Μεγάλης ρήγας: μεγάλης βασιλείας

Το τραγούδι είναι από την Κρήτη

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ ΚΙ Η ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΑ

Όπως όλοι οι ήρωες, έτσι και ο Κωνσταντής μας πέρασε τις δοκιμασίες του μακριά από το σπίτι του, στα ξένα. Μια από τις δοκιμασίες του ήταν η διακονιά, είχε ντυθεί δηλαδή κακομοίρης, ζητιάνος, όπως γίνεται με τους ήρωες, τα βασιλόπουλα, για να δεί σωστά τη ζωή και να είναι έτοιμος να ζήσει σωστά, όταν έρθει ο καιρός του. Έτσι γύριζε στους δρόμους και στα στενά των πολιτειών του κόσμου. Όμως τέτοιο παλικάρι που ήταν, πώς να το σκεπάσουν τα φτωχικά ρούχα και πώς να κρύψουν τη λεβεντιά και τις άνετες ξένοιαστες κινήσεις του; Φάνηκαν λοιπόν τ' άρματά του και το σπαθί, που ήταν αλαφρό στο χέρι του και στη μέση του, μέσα στο ασημένιο θηκάρι του, την ώρα που τον κοίταζε από ψηλά η όμορφη κόρη, μια βασιλοπούλα. Αυτή την ώρα ήταν ο Κωνσταντής τέλειος ήρωας στην ώρα του, γι' αυτό φάνηκαν τ' άρματά του. Και ήταν αλαφρό το σπαθί κι ασημένιο το θηκάρι, για να τα δεί η βασιλοπούλα, στην ώρα της κι αυτή. Ήταν δηλαδή η ώρα τους. Και χάρηκε η βασιλοπούλα. Και φώναξε, μόνη της και στους άλλους, όλο τρυφερότητα, πως αυτό δεν είναι κανένα φτωχό παιδί κι ούτε στ' αλήθεια ζητιάνος, αλλά το παλικάρι που περίμενε, βασιλόπουλο σπουδαίο και θαυμαστό, γεννημένο στον κόσμο από μεγάλη γενιά. Μέσα σ' αυτά τα λόγια η βασιλοπούλα, ξεχωρίζοντας και τονίζοντας τις λέξεις, δείχνει ολόκληρη την αγάπη και την ευτυχία της.

Έτσι είναι ο ήρωας. Πάντα ήρωας και πάντα αγαπημένος.

CHMEIWCIC

ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Το όνομα “δημοτικά τραγούδια” είναι βυζαντινό, και σημαίνει “τραγούδια του λαού”, λαϊκά. Κρατήσαμε αυτό το όνομα, γιατί στην εποχή μας ονομάζονται “λαϊκά” τα τραγούδια που έγιναν τα τελευταία χρόνια στις πόλεις από γνωστούς λαϊκούς μουσικούς με στίχους γνωστών στιχουργών (ή, στην αρχή, δημοτικών).

Τα δημοτικά τραγούδια είναι προφορικά και υπάρχουν από πολύ παλιά με διάφορες μορφές και γλωσσικά ιδιώματα. Δε μπορούμε να πούμε πότε αρχίζει ένα δημοτικό τραγούδι, γιατί κάθε τραγούδι γίνεται με στοιχεία παλιότερα, ακόμα και αν ένας συγκεκριμένος άνθρωπος το ξεκινήσει πρώτος. Γι’ αυτό στα δημοτικά τραγούδια βλέπουμε μύθους παλιούς, λέξεις διάφορες και γλώσσα γενικά πλούσια και ζωντανή, ονόματα και περιστατικά παλιά ή άγνωστα. Με δυο λόγια, τα δημοτικά μας τραγούδια είναι η πιο σπουδαία ποιητική μας παράδοση, η πιο καλή γλώσσα μας και, λοιπόν, μπορούμε πάντα μελετώντας τα να καλλιεργούμαστε. Κι επειδή μιλάνε για τους μύθους, για τη ζωή και για τον άνθρωπο με τα βασικά, απλά του χαρακτηριστικά, μοιάζουν να έχουν ίδια στοιχεία με τα τραγούδια άλλων λαών. Έτσι, μέσα από τα δημοτικά μας τραγούδια μπορούμε να γνωρίσουμε τον έλληνα άνθρωπο γενικά και τον κόσμο, χωρίς τον περιορισμό ενός ορισμένου τρόπου σκέψης.

Τα δημοτικά τραγούδια έχουν μερικά χαρακτηριστικά βασικά. Τέτια είναι:

- Η γλώσσα τους είναι προφορική και γι’ αυτό φυσική. Συνταιριάζεται με μουσική, χορό, κίνηση κι όλες τις εκδηλώσεις της ζωής γενικά.
- Έχουν πάντα μουσική.
- Έχουν προπαντός εικόνες (όπως γίνεται γενικά στην ποίηση). Ακόμα και οι αφηγήσεις γίνονται με εικόνες και με διαλόγους, που παρασταίνουν κάθε περιστατικό, δηλαδή έχουν δραματικότητα. Οι εικόνες μιλάνε απλά, άμεσα κι έτσι τα δημοτικά τραγούδια (όπως και γενικά η ποίηση) δεν έχουν τη συνηθισμένη λογική.
- Γίνονται συχνά με τυπικές εκφράσεις, “φόρμουλες”, έτοιμες ομάδες λέξεων δηλαδή. Γι’ αυτό βλέπουμε τα ίδια ή όμοια κομμάτια στα διάφορα τραγούδια.

Τα ίδια δημοτικά τραγούδια υπάρχουν με διάφορους τρόπους στους διάφορους τόπους κι εποχές, έχουν δηλαδή διάφορες “παραλλαγές”.

Τα χωρίζουμε σε διάφορα είδη, σύμφωνα με το περιεχόμενό τους (μόλο που δύσκολα ξεχωρίζονται μεταξύ τους) : ακριτικά, παραλογές, ιστορικά, κλέφτικα (επικά, αφηγηματικά τραγούδια), ερωτικά, του γάμου, νανουρίσματα, της ξενιτειάς, μοιρολόγια κ.α. (λυρικά) τραγούδια από γιορτές και παραστάσεις (δραματικά).

Τα δημοτικά τραγούδια τα καταγράφουμε, όπως τ’ ακούμε κι έτσι κάνουμε διάφορες συλλογές, όπου πια μένουν όπως τα γράψαμε, ενώ στο λαό συνεχίζουν τη ζωή τους, επιζούν ή χάνονται.

ΤΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Τα τέσσερα τραγούδια που έχουμε εδώ είναι ακριτικά, μιλάνε δηλαδή για τους ακρίτες. Οι ακρίτες φύλαγαν τα άκρα, τα σύνορα της βυζαντινής αυτοκρατορίας κι εκεί ζούσαν κι είχαν τα κάστρα και τα σπίτια τους. Ο λαός έφτιαχνε τραγούδια για τη ζωή και τα κατορθώματά τους και σ’ αυτά έλεγε τα ίδια πράγματα που λένε πάντα τα τραγούδια για τους ήρωες.

Έτσι τα ακριτικά τραγούδια είναι ηρωϊκά, επικά, μικρές ή μεγάλες αφηγήσεις για διάφορους ήρωες και ξεχωριστά για το (Βασίλειο) Διγενή (Ακρίτα), που είναι ο κεντρικός ήρωας και για τον οποίο από τα βυζαντινά χρόνια έχουμε κι ένα λόγιο έπος (όχι λαϊκό αλλά έργο κάποιου ποιητή). Τα ακριτικά τραγούδια θυμίζουν πολύ μύθους και παραμύθια, προπαντός με τα θαυμαστά πράγματα που αφηγούνται και τις υπερβολές τους.

Θέματα των ακριτικών τραγουδιών είναι: ο Διγενής και τα κατορθώματά του, η αρπαγή της γυναίκας του (και η σωτηρία της από αυτόν), ο θάνατός του. Ίδια ή σχετικά περιστατικά γι’ άλλους ήρωες, με άλλα ονόματα, αλλά όμοιους με τον Διγενή: τον Κωνσταντή, το Γιάννη, τον Ξάντινον (Κωνσταντίνον), τον Αρμούρη και άλλα νέα παλικάρια, τον Τσαμαδό που παλεύει με το γιό του, κάποιον ήρωα που ξεγέλασε μια βασιλοπούλα (π.χ. τη Λιογέννητη), το Μαυριανό που βάλε στοίχημα με το βασιλιά για την τιμή της αδελφής του και το κερδίζει, για σπουδαία άλογα, και μερικά άλλα.

Ο ΣΤΙΧΟΣ

Ο στίχος των τραγουδιών 1,2 και 4 είναι ο δεκαπεντασύλλαβος. Ο στίχος αυτός, ο πιο σπουδαίος της νέας ελληνικής ποίησης κόβεται στη μέση, έχει δηλαδή τη βασική του τομή μετά την 8η συλλαβή κι έτσι χωρίζεται σε δύο ημιστίχια. Απ' αυτά το πρώτο έχει το κύριο νόημα, γι' αυτό, πολύ συχνά, μένει το νόημα του τραγουδιού αν διαβάσουμε το πρώτο ημιστίχιο μόνο.

Ο δεκαπεντασύλλαβος έχει πάντα τόνο στις συλλαβές 14 και 6 ή 8 και σε άλλες, πιο συχνά σε κάποια ή σε κάποιες απ' τις παρακάτω (με τη σειρά) : 4, 10, 2, 1, 12.

Ομοιοκαταληξία με δεκαπεντασύλλαβο έχουμε μόνο σε μικρά τραγούδια και πάντα στα δίστιχα, π.χ. στις μαντινάδες.

Του τραγουδιού 3 ο στίχος είναι δωδεκασύλλαβος, που έχει την τομή του μετά την 7η συλλαβή, τόνο πάντα στη συλλαβή 6 και άλλοτε σε διάφορες συλλαβές. Τέτοιο στίχο έχουμε σπάνια στα δημοτικά τραγούδια.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΛΕΞΕΩΝ

(οι αριθμοί παραπέμπουν στους στίχους)

ΤΟΥ ΚΑΛΟΜΟΙΡΗ Ο ΓΙΟΣ

1. Ο ήρωας είναι στα λαϊκά τραγούδια, στα παραμύθια και σε τέτοιες ιστορίες το κεντρικό πρόσωπο, ένα σύμβολο του ανθρώπου όπως είναι ή θα θέλαμε να είναι στ' αλήθεια. Γι' αυτό είναι υπερχρονικός και μοιάζει σαν μια προβολή εμάς των ίδιων, είναι δηλαδή ο εαυτός μας ο πραγματικός ή αυτός που θα θέλαμε να είναι. *Καλομοίρης* είναι ένα όνομα που σχετίζει τον πατέρα με το γιό του και δείχνει την υπόθεση του τραγουδιού: ο γιός του κι όσα θα κατορθώσει είναι η καλή του μοίρα. Ο ίδιος ο γιος δεν έχει όνομα, είναι ο γιος του Καλομοίρη, ο σωστός ευτυχισμένος γιος και άντρας.
- 1-4. Οι ήρωες γεννιούνται πάντα με τρόπο ασυνήθιστο: στα γεράματα των γονιών τους, με παράξενες καιρικές συνθήκες, είναι γιοι παλικαριών, ημίθεων ή θεών κλπ Πολύ συχνά, ο ήρωας είναι γιος χήρας ή (όπως εδώ) ο πατέρας του λείπει. Η ζωή τους αρχίζει με θαυμαστά ασυνήθιστα έργα και γεγονότα και ζουν και πεθαίνουν το ίδιο ασυνήθιστα. Όλα αυτά έχουν πολύ μεγάλη σημασία, μας δείχνουν πολύ σπουδαία στοιχεία του μύθου (και της θρησκείας) και μας παρουσιάζουν με την αφήγησή τους και με σπουδαίες εικόνες μεγάλες αλήθειες της ανθρώπινης ζωής, της κοινωνίας και της φύσης γενικά.
3. Οι αριθμοί στα τραγούδια και στους μύθους δεν έχουν τη σημασία που έχουν σήμερα στην επιστήμη. Είναι διάφοροι, αλλά δείχνουν όλοι κάτι αλλιώτικο απ' το απλό νούμερο. Εδώ το *τρία* σημαίνει πλήθος, πολλά. το εννιά ακόμη πιο μεγάλο πλήθος. το άλλο *τρία*, πάλι, πολλά λαφόπουλα, που είναι δύσκολο να πιαστούν. Το λαφιών τη μάνα είναι ένας υπερθετικός, μια υπερβολή.
4. Ο ήρωας είναι υπερχρονικός, θεϊκός. Οι μύθοι υπήρχαν και υπάρχουν, άσχετα από το πώς εμείς, σε κάποιο συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, καταλαβαίνουμε τον κόσμο και τα πράγματα.
9. Το υποκοριστικό *καμαρίτσα* δείχνει την αγάπη της μάνας για τον πατέρα του ήρωα και το λειι μετά απ' το *μέσα κάμαρη* και το άλλο μέσα, δείχνοντας έτσι τον κρυφό της πόνο και τη λαχτάρα για τον άντρα της.
- 10-12. Ο ήρωας περνάει πάντα δοκιμασίες, μέχρι να γίνει πλήρης άνθρωπος. Αυτές είναι η μύησή του στην πραγματικότητα, η παιδεία του (όπως λέμε σήμερα).
- 14-5. Τα όπλα του ήρωα είναι στους μύθους μια σπουδαία δοκιμασία για το γιο του.

- 16-7. Το πέραςμα του ποταμιού (ή και η πάλη με το δράκοντα, εικόνα του ποταμιού) είναι συνηθισμένη δοκιμασία. Εδώ το *σκαλοπάτια* είναι ένα παράδειγμα του αδύνατου και αδιανόητου που βρίσκουμε στα τραγούδια και στην ποίηση (που δεν έχουν να κάνουν με τη λογική μας): «Πού να βρίσκονται τα σκαλοπάτια, στον αέρα;», θα λέγαμε. Για το τραγούδι όμως τέτοια πράγματα μετράνε.
16. Αδύνατα και αδιανόητα είναι κι αυτά. Μαζί, είναι ένα παράδειγμα του ότι αυτά που λέει το δημοτικό τραγούδι (ή το καλό ποίημα) δε λέγονται αλλιώς: Πώς να πούμε το *πορπατιόττο*, αφού σημαίνει πως κάποιος περπατούσε έχοντάς τα πάνω του κι όμως αυτός δεν υπάρχει;
17. Μαζί ή χωρίς το κοντάρι, δεν έχει σημασία για το τραγούδι. Εμείς όμως δε μπορούμε να φανταστούμε τον ήρωα χωρίς το κοντάρι του.
- 19-20. *Σαρακηνός* εδώ σημαίνει: άγριος εχθρός. Οι ήρωες μονομαχούν κι είναι μεταξύ τους ευγενικοί και καλόκαρδοι. Γιατί να είναι αλλιώς;
21. Λέγοντας τ' όνομα του πατέρα τώρα το δικαιολογεί, φάνηκε πια γιατί έχουν αυτό το όνομα πατέρας και γιός. Το τραγούδι είναι μια ιστορία που δείχνει και την αλήθεια της φυσικής σχέσης πατέρα-γιου.

Τ' ΟΝΕΙΡΟ ΜΟΥ

1. Οι παρατατικοί επέρνουν και διάβαινα μαζί με το απόψε αφηγούνται όνειρο. Τα ποτάμια είναι στα δημοτικά τραγούδια και στους μύθους δύσκολα περάσματα, σκληρές δοκιμασίες. Το να περνάς ποτάμι είναι σα να παλεύεις με δράκο. *Ποταμός* είναι πιο δυνατό από *ποτάμι*. Και τα γεφύρια είναι περάσματα δύσκολα. Το ότι περνάει γεφύρι κανείς σημαίνει πως βγαίνει σ' άλλο κόσμο, πως φτάνει κάπου, πως κάτι τελειώνει κι αρχίζει μια άλλη κατάσταση. Είναι ένα στενό πέραςμα (*της Τρίχας το γεφύρι*, λέει ο μύθος) επικίνδυνο, όπως ένα θεριό.
3. Ο Διγενής είναι ο ήρωας του ελληνικού μεσαιωνικού κόσμου. Το ίδιο τ' όνομά του δείχνει ότι είναι αλλιώτικος (από δυο γένη, γενιές), ο σπουδαίος ήρωας. Αλλά δεν πρέπει να τον ξεχωρίζουμε απ' τους άλλους ήρωες: Μπορεί ο Διγενής να είναι και Γιάννης ή ακόμη και Κωσταντής. Πάντα είναι το πρόσωπο του ήρωα. Ο Διγενής είναι (στο βάθος) μια εικόνα του εαυτού μας.
4. Η γη είναι ζωντανή στο μύθο, συνδεδεμένη με όλα τα ζωντανά.

- 4–10. Αυτά που λει ο Διγενής θα τα έλεγε ο καθένας, γι' αυτό τα έχει το τραγούδι έτσι που να ταιριάζουν στον καθένα. Ο ήρωας μας εκπροσωπεί.
- 6–8. Στους μύθους συχνά οι ήρωες ανεβαίνουν (ή κατεβαίνουν) στον ουρανό από ένα ψηλό τόπο, ένα βουνό.
8. Εδώ (και στους μύθους γενικά) ο ουρανός είναι στέρεος και σκεπάζει τη γη. Πάνω του είναι οι θεοί, οι παλιοί άνθρωποι, τα ζώα κ.λ.π.
- 10–12. Ο Διγενής είναι ήρωας και θεός. Στον ουρανό βρίσκεται στον τελικό, τέλειο τόπο της ευτυχισμένης, αθάνατης ζωής του. Το τραγούδι λέει για το θάνατο του Διγενή (του ανθρώπου) άλλα πράγματα από αυτά που εμείς συχνά λέμε και πιστεύουμε. Δεν ξεχωρίζει ζωή και θάνατο, τα συνδέει απλά και όμορφα με τη φύση, ταιριασμένα.
- Το τραγούδι λέει για νερά, γιατί παλιά πίστευαν πως οι νεκροί διψάνε. Τα νερά θα τους ξεδιψάσουν.
13. Αν δούμε ένα όνειρο, ή το εξηγούμε οι ίδιοι ή ζητάμε να μας το εξηγήσουν.

ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

Κάστρο και Ωριά είναι ένα πράγμα. Ό,τι λέγεται για το κάστρο ή στο κάστρο, ταιριάζει, το ίδιο, στην Ωριά..

1. Ο ταξιδεμένος, αυτός που έχουν δει πολλά τα μάτια του μαθαίνει, απ' όσα βλέπει, να σκέφτεται. *Κάστρο*, σημαίνει οχυρωμένη πολιτεία. Είναι σαν ένας ολόκληρος κλειστός κόσμος.
3. Τα πολύτιμα μέταλλα και κάθε τι πολύτιμο δείχνει στα δημοτικά τραγούδια, με την μορφή εικόνας, ευχάριστα συναισθήματα και προπαντός αγάπη. Οι χρυσαφένιοι πύργοι και οι πύργοι για τον πόλεμο συνταιριάζονται κι είναι πολλοί (οι αριθμοί δείχνουν στην πραγματικότητα ένα μεγάλο πλήθος). Έτσι το κάστρο είναι άπαρτο, και γιατί μέσα είναι η Ωριά και γιατί είναι καλά οχυρωμένο (μαζί και για τα δυο, που είναι στ' αλήθεια ένα, το ίδιο).
6. Δεν παίρνεται, γιατί είναι τέλειο. Το δώδεκα σημαίνει πολλά χρόνια μέχρι να γίνει κάτι, εδώ να παρθεί το κάστρο.
7. Ο πονηρός ήρωας ή το πονηρό ζώο είναι ένα, ο βασικός ήρωας στους μύθους και καμιά φορά στα δημοτικά τραγούδια. Αυτός ο ήρωας είναι κάποτε ο κεντρικός ήρωας, το παλικάρι της ιστορίας, πιο συχνά όμως

είναι κάτι σαν αντίπαλός του, αλλά όχι κακός, μόλο που είναι εχθρός. Η αξία αυτού του ήρωα βρίσκεται στην πνευματική του ικανότητα, γι' αυτό η πιο συνηθισμένη μορφή του είναι ο "εκπολιτιστής ήρωας", που φέρνει στους ανθρώπους τον πολιτισμό (τη φωτιά π.χ.) ξεγελώντας κάποιον ή κάποιους. Εδώ ο ήρωας είναι "κακός", γιατί βρίσκεται από την πλευρά του εχθρού. Ο ήρωας γενικά παρουσιάζεται σαν παιδί, που θα πει, προπαντός, χωρίς ηλικία. Μερικές φορές, όπως εδώ, αντί τις λέξεις *παιδί, γιός κ.λ.π.* έχουμε υποκοριστικά (*Τουρκάκι, καλογεράκι*).

10. *Χίλια* (και *μύρια* ή *χίλια δυο*) σημαίνει πολλά.
11. Τα ασήμια έχουν να κάνουν με την αγάπη που νιώθει το Τουρκόπουλο.
14. Πως αλλιώς να σκεφτεί το Τουρκόπουλο, αφού αυτή είναι η δική του επιθυμία; Το κορίτσι που ζει σε γυάλινο πύργο ή απομονωμένο κάπου είναι η εικόνα της γυναίκας που ετοιμάζεται (όπως ο ήρωας με τις δοκιμασίες) για τη ζωή. Εκεί που ζει μαθαίνει τη ζωή και την αλήθεια, όπως της τη λένε ή τη βρίσκει μέσα της. Οι γυναίκες, στους μύθους και στα δημοτικά τραγούδια, είναι αυτές που ξέρουνε κι απ' αυτές μαθαίνουν οι άντρες. Όπως ο ήρωας είναι δυνατός, ξεχωριστός κλπ., έτσι η γυναίκα είναι όμορφη και ξέρει πράγματα που ο ήρωας μαθαίνει απ' αυτήν. Το όμορφο, γνωστικό κορίτσι είναι το αντίστοιχο του παλικάριού.
15. Ο βασιλιάς δεν είναι στ' αλήθεια ήρωας, αλλά μόνο άρπαγας. Η άλωση του τέλειου πύργου της απομόνωσης της Ωριάς είναι κάτι αταίριαστο και θα χαλάσει όλη την ομορφιά γι' αυτούς που τη βλέπουν, γιατί θα χάσουν την Ωριά.
- 21, 24. Τα υποκοριστικά δείχνουν, στο βάθος, την αγάπη του πιο πολύ παρά την απάτη.
- 23–34. Όλα αυτά τα καμώματα έχουν σκοπό να τραβήξουν την προσοχή της Ωριάς και να τη συγκινήσουν.
29. Είναι σα να λέει τη μαγική κουβέντα που θ' ανοίξει την πόρτα.
30. Είναι μια βασιλοπούλα, το βασικό γυναικείο πρότυπο των μύθων. Η Ωριά, βασιλοπούλα, περιμένει βέβαια το βασιλόπουλο, τον ήρωα, που μπορεί να παρουσιαστεί με διάφορες μορφές.
38. Οι πύργοι βρίσκονται σε μακρινούς έρημους τόπους, στα βουνά, στη μέση της θάλασσας ή κάπου κοντά και στα δυο. Το ότι πάρθηκε το κάστρο δε σημαίνει και ότι νικήθηκε, πάρθηκε η Ωριά. Σημαίνει μόνο πως χάθηκε, τη χάσαμε, πως έμεινε στο δικό της παραμυθένιο κόσμο (που δεν τον ξέρουμε, αν δε μας πει γι' αυτόν η ίδια).